

Eesti Noorteühenduste Liit

Osaluskohvikud 2015

Koostajad:
Kaisa Lõhmus
Kristjan Tedremaa

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Tallinn 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
ÜLERIIKLIK TEEMA: Haridussüsteem kastist välja.....	4
ÜLERIIKLIK TEEMA: Mine aga tule	5
ÜLERIIKLIK TEEMA: Võta maa(l) ette	6
ÜLERIIKLIK TEEMA: Kui kardad vihast lõhki minna, siis ära sauna mine.....	8
ÜLERIIKLIK TEEMA: Millist „võileiba“ valida?	9
Tänavasport / Kas liikuda või känguda?	10
Kas samasooliste paaride poolt lapsendamine on aktsepteeritav?	11
Taimetoitlus – kas revolutsiooniline eluviis või ajupesu tegemine?	12
Mu Hiiu Vald mu õnn ja rõõm / Mida teha, et Hiiumaa ei piirduks vaid Kärdlaga?.....	12
Kas sina jõuad õigel ajal kohale?	13
Paberitega võetakse, aga isikuomaduste pärast vabastatakse.....	13
Jõgevamaa noorte hüvanguks / Osaluskogud / Noortevolikogude vajalikkus	14
Vähem alkoholi = rohkem elu / Alkoholipoliitika – pinda on v?.....	14
Põlvkondade sidusus / Ära mine söelaga vett tooma	15
Sihikindlus viib edasi.....	15
Kool läbi, mis nüüd? / Miks peaksid/ei peaks koolid arvestama noorte koolivälise organiseeritud vabatahtliku tegevusega?.....	16
Võimalused kodukohas ja motivatsioon / Ütle sõna sekka!	16
Minu kodukohas pole minu jaoks sobivat huviringi / Igav on! / Noored ja kohalik raadio Raplamaal...17	
Kiusamisvaba kool / Stressis noored – pime auk / Noorte vaimne tervis.....	18
Seksuaalervis – õpetaja kardab sellest rääkida, aga kust saan selle kohta rohkem teadmist ja infot? / Seksuaalsus	19
Kas meile pööratakse Pärnus piisavalt tähelepanu? / Tartumaa noorte eripära / Noorteosalus Viljandimaal	19
Saaremaa Nokia 3310.....	20
Digimaailm / „Mind ei huvita“ põlvkond.....	21

Sissejuhatus

Nüüdseks juba viiendat aastat toimunud Osaluskohvikutes said taaskord üle-eesti igas maakonnas kokku nii noored–maakondlikes koolidest, noortekogudest-ja ühendustest, kui ka otsustajad –kohalike omavalitsuste juhid ja volikogude liikmed, riigikogulased, õpetajad, direktorid, kohalikud ettevõtjad jne –et ühiselt maailmakohviku formaadis oluliste teemade üle arutleda.

2015. aasta Osaluskohvikutest võttis osa kokku üle 1700 inimese, nende hulgas 273 otsustajat. Osaluskohvikud toimusid novembris ning detsembris.

Üleriiklike teemadena käsitleti viite teemat: „Haridussüsteem kastist välja“, „Mine aga tule“, „Võta maa(l) ette“, „Kui kardad vihast lõhki minna, siis ära sauna mine“ ning „Millist „võileiba“ valida?“.

Täname kõiki, kes andsid oma panuse Osaluskohvikute õnnestumiseks.

Küsimuste ja ettepanekute puhul pöörduda:

Kristjan Tedremaa

kristjan@enl.ee

+372 5332 4922

ÜLERIIKLIK TEEMA: Haridussüsteem kastist välja

Palju on arutletud, kas täna Eestis kehtiv eksamite ja hindamise süsteem toetab noorte õppimist või hoopis pärsib seda? Tihti ei anna numbrilised hinded piisavalt individuaalset- ja õpitulemusi parandavat tagasisidet ning levinud on hinnete kasutamise karistamis- ja ähvardamismeetodina.

Noored näevad antud teema puhul järgmiseid kitsaskohti:

- Noored leidsid, et üks suurimaid probleeme praeguse haridussüsteemi juures on liigne hinnete keskendumine. Sellest tulenevalt õpivad noored pigem hinnete saamiseks, mitte niivõrd teadmiste omandamiseks. Leiti, et see tekitab liigset koolistressi ning vaid hinnete põhjal pole noortel võimalik saada piisavat tagasisidet õppeprotsessi ja omandatud teadmiste kohta. Praeguse hindamissüsteemi järgi õpivad noored pigem üksiku hinde saamiseks ning omandatud teadmised jäävad seetõttu lühimällu.
- Noored leidsid, et pigem oleks tõhusam kujundlik hindamine, aga antud meetod on jäänud pigem tahaplaanile.
- Kuigi noored tõid välja mitmeid kitsaskohti praeguse hindamissüsteemi juures, analüüsi ka selle tugevaid külgi. Näiteks arvasid noored, et kuigi praeguses hindamissüsteemis on puudujääke, aitavad hinded tagada distsipliini ja motivatsiooni õpilaste seas. Lisaks aitab praegune hindamissüsteem teostada paremat analüüsi nii riigi kui ka õpetaja seisukohalt.
- Noored leidsid, et õpetatu peaks olema rohkem elulisem ja looma ühendusi teoreetilise ning praktilise hariduse vahel. See tähendab, et õpigrupid peaksid olema väiksemad, sest üks õpetaja ei suuda tagada piisavat tähelepanu ja anda sisukat tagasisidet suure arvu noorte kohta.
- Probleeme leiti ka loovainete hindamisel. Noorte arvates peaksid loovained ja kehaline kasvatus olema väljaspool praegust hindamissüsteemi ning neid aineid peaks pigem hindama arvestatud/mitte-arvestatud meetodil.
- Toodi välja ka viiepalli hindamiskaala nõrkus ning leiti, et paindlikum variant oleks kasutada näiteks kümnepalliskaalat, läbi mille oleks noortel võimalik saada ka adekvaatsemat tagasisidet enda õpitulemuste osas.
- Ühe nõrkusena näevad noored tunniplaanide vähest paindlikust. Noored sooviksid enam panustada tunniplaanide loomisesse näiteks läbi vabaainete. Antud probleemist koorus välja ka teine küsimus - mitmed väiksemad koolid ei paku enda õpilastele valikaineid. Noored pidasid seda ka üheks põhjuseks, miks paljud jätkavad kooliteed tõmbekeskustes või teistes maakondades.
- Ühe murekohana arutati noorte seas ka koolipäeva ajalise kestvuse. Probleemina toodi välja asjaolu, et enamasti algab kool hommikul kell kaheksa ja kestab pärastlõunani. Sellest tingituna on noored väsinud ja pimedamatel aastaegadel ei jää piisavalt aega, et vaba aja tegevusteks päevavalguses.
- Lisaks leiti, et koolitundide kestvused võiksid olla paremini korraldatud. See tähendab, et päevas võiks olla arvuliselt vähem koolitunde, aga nende kestvus võiks olla pikem tavapärasest 45 minutist. Koolitundide pikkuse muutmine aitab ainesse paremini süveneda ning ei tekita noortes kõikehaaravuse tunnet.

Noored näevad antud kitsaskohtadele järgmiseid lahendusi:

- Täpsustada hindamiskriteeriumid nii õpetajate, õpilaste kui ka lastevanemate seas.
- Muuta hindamiskriteeriumeid loovainetes ning kehalises kasvatuses, sest suure hulga noorte jaoks ei ole praegune süsteem jätkusuutlik. Noored tahaksid, et antud ainete hindamine ei

käiks läbi tavapäraste hindamiskriteeriumitega, vaid hinnatakse pigem sooritust indiviidipõhiselt.

- Õpetajad peaksid andma noortele rohkem individuaalset tagasisidet. Tagasiside ei tohiks jääda vaid hindepõhiseks vaid peaks seletama noorele tema nõrku ja tugevaid külgi.
- Kaaluda varianti, kus aine või töö hinded kujunevad parima õpilase tulemuse järgi ehk nii-öelda majoritaarse süsteemi järgi.
- Muuta õpitu praktilisemaks ja elulähedasemaks, eesmärgiga tagada omandatud teadmiste kinnistumine.
- Õppe-eesmärkide kinnistamine ning seletamine, et noortel oleks kindel siht ja arusaam, mille poole püüelda.
- Tagada õpetajatele konkurentsivõimeline palk ning arenemisvõimalused, mille eesmärgiks on tagada õpetajate motivatsioon.
- Koolitundide kestvuse muutmine, kuna praegune süsteem on liiga kõikehoomav ning segab keskendumist õppeainetesse.
- Anda noortele võimalus panustada rohkem enda tunniplaani loomisesse, see tähendab, et õpilasel on õigus ja võimalus valida vabaaineid.
- Pakkuda noortele rohkem võimalusi mitteformaalseks õppeks, näiteks erinevad grupitööd, simulatsioonid ning väljasõidud.
- Luua kahepoolne hindamissüsteem, kus õpetaja hindab noore arengut ning noor hindab õpetaja meetmeid ning tööefektiivsust.

ÜLERIIKLIK TEEMA: Mine aga tule

Noorte jaoks on arvukalt võimalusi pühkida kodumaa tolm jalge alt ning siirduda välismaale elukooli. See aga on tekitanud uue olukorra, kus Eesti suurused väikeriigid peavad tegelema enda ellujäämisega, samal ajal, kui noored pingutavad kohanemaks uues elukeskkonnas.

Väljarändega seotud temaatikad saavad Eestis ühiskonnas ja avalikus sfääris aina aktiivsemat vastukaja. Kuigi väljaränne on hoogustunud kõikides vanusegruppides, on väljarände näitajad eriti kõrged just noorte seas. Mis põhjustel noored rändavad ning mis on need stiimulid, läbi mille noori tagasi tuua?

Noored näevad antud teema puhul järgmiseid kitsaskohti:

- Noored leidsid, et probleem pole niivõrd noorte väljarändes, vaid faktis, et suur osa neist ei tule tagasi. Põhjustena toodi välja mitmeid aspekte, mille hulgas oli ka välismaale siirdumise positiivseid külgi, sh eneseharimine ning töö-ja keelekogemuse omandamine.
- Lisaks leiti, et välismaale minnakse ka teistel põhjustel kui töö või hariduse omandamine. Piiride avatus ning võimalus suhelda inimestega läbi veebi, on toonud kaasa ka olukorra, kus paljud on leidnud endale elukaaslase väljaspool Eestit.
- Noored pidasid oluliseks ka elukogemuste omandamist välismaal. Noored leidsid, et paljud lähevad välismaale, et omandada kogemusi iseseisvas elus ning õppida toimetulemist väljaspool kodukeskkonda.
- Mitmete maakondade noored tõid probleemina välja siseriikliku rände, kus noored lahkuvad kodumaakonnast tõmbekeskustesse. Põhjuseid, miks noored lahkuvad kodukohast ja maapiirkondadesse ei naase, on mitmeid. Ennekõike toodi välja tööga seotud küsimused. Noored näevad probleeme vähestes ning ebakvaliteetsetes töökohtades, madalates palkades ning vähestes arenguvõimalustes. Noored soovivad ennast näha pigem ettevõtjatena, mida maapiirkondades on tihti keeruline teostada. Põhjustena tõid noored välja väikest turgu ning

sobimatut tööjõudu. Ühe probleemina nähti ka puudulikku transpordiühendust maapiirkondade ning tõmbekeskuste vahel.

- Kuigi läbi erinevate riiklike fondide ning stipendiumite toetatakse välismaal õppimist, pidasid noored seda ka üheks põhilisemaks väljarände põhjuseks. Leiti, et kõrg- ja kutsehariduse kvaliteet ning tugistruktuurid on paljudes riikides paremad kui Eestis. Sealjuures peeti oluliseks paindlikumat süsteemi, mis lubab kooli kõrvalt tööl käia.
- Välismaal omandatud haridus ja tutvused tekitavad olukorra, kus noor on koolitatud siirderiigi haridussüsteemi ning vastavalt kohaliku tööturu ootustele. Seetõttu on noortel on lihtsam jääda võõrriiki.
- Teise olulise rändepõhjuseks näevad noored kvaliteetsete või kõrgepalgaliste töökohtade vähest olemasolu Eestis.
- Noored leidsid, et tihti on välisriikides rohkem kvaliteetsemaid töökohti ning paremad sotsiaalsed tagatised.
- Samuti arvati, et välismaal on madalalpalgalised töökohad ühiskonnas rohkem väärtustatud.

Noored näevad antud kitsaskohtadele järgmiseid lahendusi:

- Ühe võimaliku lahendusena pakkusid noored aktiivset teavituskampaaniat ühiskonnas, mille eesmärgiks oleks ennetada noorte lahkumist kodumaalt. Noored tahavad näha, et neist hoolitakse ning et riik panustaks enam nende siiajäämisele.
- Noorte aktiivsem kaasamine otsustusprotsessidesse ja organisatsioonidesse, läbi mille kasvatada kogukondlikku ühtekuuluvustunnet.
- Noored leiavad, et rohkem peaks panustama ka patriootlikusse kasvatusse ning kasvatama juba noorest peast aktiivseid ning kohusetundlikke kodanikke.
- Noortele enam tutvustama haridus- ja töövõimalusi kodumaal ning nende lähipiirkonnas. Soovitakse näha rohkem Teeviida sarnaseid noorte infomesse.
- Paremate sotsiaalsete garantiide loomine noortele läbi õppetoetuste ning soodustada töötamist õppimise kõrvalt.
- Õppekavade ülevaatamine, muutmaks need enam vastavaks tööturu reaalsele vajadustele.
- Eesti ühiskonna tolerantsemaks ning avatumaks muutmise, iga indiviidi väärtustamine ning austamine.
- Muuta tööturule sisenemine lihtsamaks läbi erinevate programmide. Tagada noortele kvaliteetsed ja õiglaselt tasustatud töökohad. Olemasolevate süsteemide tutvustamine ning propageerimine, näiteks läbi Noortegarantii.
- Kokkuvõtvalt saab öelda, et noorte väljarändel on mitmeid põhjuseid. Ennekõike rändavad noored, et omandada haridust, saada uusi elukogemusi ning teha tööd. Kõiki neid rändepõhjuseid saab vaadelda positiivselt juhul kui noored naasevad tagasi kodumaale ning panustavad omandatud kogemustega kodukoha arengusse. Kahjuks jääb suur hulk noori välismaale ka pärast hariduse omandamist. Noored leidsid, et rohkem tuleb panustada teavitustöösse noorte võimaluste ning rände osas.

ÜLERIIKLIK TEEMA: Võta maa(l) ette

Eesti, nagu paljud teisedki riigid, on nakatunud linnastumise trendiga, mis paneb noored pärast põhikooli- või gümnaasiumi lõpetamist maapiirkondi seljataha jätma. Seetõttu on maal tekkinud puudus noortes ettevõtjatest, kelle lahkumisega kaovad piirkonnast ka pakutavad teenused.

Järjest enam räägitakse ka Eesti puhul piirkondlikest lõhedest ning ääremaastumisest. Aina suurem hulk noori ei naase oma kodukanti, pärast haridustee lõpetamist. Mis on ääremaastumise põhjused noorte seas? Mida tuleb ette võtta, et noored oleksid motiveeritud panustama kodukandi arengusse?

Noored näevad antud teema puhul järgmiseid kitsaskohti:

- Noorte seisukoht maapiirkonnas elamise kohta jagunes mitmesse leeri. Oli noori, kes arvasid, et võrreldes tõmbekeskustega on maapiirkondades turvalisem ning rahulikum elada ja seostasid end ka tulevikus sama maakonnaga. Samas leidis palju noori, kes nägid enda tulevikku just suuremates linnades või hoopiski välismaal.
- Noored tõid välja mitmeid seisukohti, mistõttu noored kodumaakondadest lahkuvad ega enam ei naase. Esimese põhjusena võib vaadelda noorte soovi jätkata haridusteed. Kuna paljudes maakondades pole võimalust omandada kõrgharidust või pakutavaid alternatiive on vähe, koonduvad kesk- või põhikooli lõpetanud noored suurematesse tõmbekeskustesse. Haridustee jätkamine noorte seas on populaarne ning noored mõistavad kõrghariduse olulisust, aga ei näe omandatud elukutsetel enda kodumaakondades perspektiivi.
- Väike arv kvaliteetseid töökohti, ning tõmbekeskustega võrreldes madalam palk, on üheks põhjuseks, miks noored ei näe enda tulevikku maapiirkondades.
- Probleemina nähakse vähest ettevõtlust maapiirkondades. Noored leiavad, et palgatöö asemele tahaksid nad tulevikus pigem ise tööandjad olla ning läbi selle panustada maapiirkondade arengusse.
- Probleemiks peavad noored väheseid oskusi ning teadmisi ettevõtjaks olemise kohta ning leiavad, et riik ning kohalik omavalitsus peaks rohkem panustama noorte ettevõtlusõppesse.
- Samuti peavad noored probleemiks väheseid võimalusi eneseteostuseks ning näevad, et noortevaldkonnas on vähe inimesi, kes oleks nõus nendega tegelema. Noored leiavad, et kuigi maapiirkondades on turvaline ning on võimalik teha erinevaid tegevusi vabas õhus, ei ole siiski piisavalt võimalusi enesearendamiseks.
- Noored leiavad, et puudulik on ka transport maakohtade ning erinevate tõmbekeskuste vahel. Eraldi probleemina toovad näiteks Hiiumaa noored välja võrdlemisi kehva ja ebastabiilse praamiühenduse mandri vahel, mistõttu paljud noored kodukohta ei naase.

Noored näevad antud kitsaskohtadele järgmiseid lahendusi:

- Leiti, et kodukoha arengusse saavad panustada kõik - noored ise, riik, ettevõtjad ning haridusasutused.
- Riik ja kohalikud omavalitsused peaksid rohkem panustama noorte ettevõtlusõppesse, näiteks korraldama ettevõtluse osas teabepäevi ning koolitusi maapiirkondades.
- Enam peaks tegelema teavitustööga maakonnasiseste haridusvõimaluste osas ning populariseerima kutseharidust.
- Tihti on maapiirkondade kohta tekkinud alusetud legendid või stereotüübid. Noored leiavad, et riik peaks aktiivsemalt tegelema maapiirkondade kuvandi loomisega ehk panustama läbi teavituskampaaniate maapiirkondade ja nende positiivsete külgede osas.
- Populariseerida maal elamist noorte seas ning tutvustada edulugusid läbi programmide nagu „Maale elama“.
- Õpetada noortele ettevõtluse põhitõdesid. Noored tahavad omandada teadmisi projektide kirjutamise kohta ning saada rohkem praktilisi kogemusi ettevõtluse kohta, näiteks läbi õpilas- ja minifirmade.
- Leitakse, et ka noored ise peavad aktiivsemalt kaasa rääkima enda kodukoha kujundamisel. Seetõttu on tarvis edendada erinevaid noorte osalusmeetmeid.
- Noored leiavad, et rohkem tähelepanu tuleb pöörata noorte huvitegevusele ning sellega seotud kitsaskohtadele. Tõdeti, et tihti ei ole võimalik huviringides käia, sest maakonnasisene transport on kehv.
- Leiti, et sektoritevaheline koostöö peaks olema suurem. Noored olid arvamusel, et ettevõtlusõppe raames peaksid koolid ning eraettevõtted tegema aktiivsemat koostööd.
- Enam tuleks panustada ettevõtlusele maapiirkondades, näiteks läbi erinevate stardikapitalide ning programmide.

- Tuleb luua uusi lasteaiakohti ning panustama elamiskeskonna üldisele parandamisele. Näiteks läbi teedevõrgu, tänavavalgustuse ning kanalisatsioonitrasside uuendamise.
- Toetada erinevaid kultuuriüritusi ning aktiivsemalt panustada piirkondade pärandkultuuri.
- Noorsootöötajate ja teiste noortega tegelevate spetsialistide tunnustamine, koolitamine ning motiveerimine läbi erinevate programmide.
- Kokkuvõtteks võib öelda, et paljud noored rändavad maakohtadest välja erinevatesse tömbekeskustesse, ning mitmed neist ei naase oma kodumaakonda. Suur osa noori ei näe oma tulevikku maakohtades, sest puuduvad kvaliteetsed ning hästi tasustatud töökohad. Noored leiavad, et tuleks enam panustada maapiirkondade kuvandi muutmisele, kvaliteetsete töökohtade loomisele ja elukeskkonna parandamisele.

ÜLERIIKLIK TEEMA: Kui kardad vihast lõhki minna, siis ära sauna mine

Eesti Vabariigi Põhiseadus keelab õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist. Kedagi ei tohi halvustada rahvuse, nahavärvuse, soo, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi tõttu. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi ning jääda truuks oma veendumustele.

Noored leiavad, et viimase aja sündmuste taustal on vihakõne ja sallimatuse temaatika tõusnud järjest enam päevakorda. On täheldatud, et järjest enam võetakse väga teravaid seisukohti ning tihti on inimeste väljaütlemised ebaratsionaalsed ning faktivaesed.

Paljud noored on märganud, et kõige enam on muutunud meedia ja inimeste suhtumine teatud teemadesse.

Noored näevad antud teema puhul järgmiseid kitsaskohti:

- Tõdetakse, et igal inimesel on sõna- ja väljendusvabadus, ent tihti arvatakse, et lubatud on minna oma õigustega üle piiri, mõtlemata, et seeläbi rikutakse teiste inimeste õiguseid.
- Noorte arvates on põhiprobleem just meedia suhtumine vastuolulistesse teemadesse. Leiti, et paljud meediaväljaanded avaldavad artikleid, mille eetilisus on küsitav, aga mis tõmbavad oma vastuolulisuse tõttu tähelepanu. Tihti jäävad viha õhutavad või sallimatud artikleid karistamata.
- Noored näevad probleemi vihakõnes ning negatiivsetes meelesoludes. Negatiivsus sünnitab viha ja viha omakorda viha.
- Ühe probleemina näevad noored veebikeskkondade anonüümsust. Ajalehtede kommentaariumides toimuv on üheks suureks murekohaks, sest seal esineb tihti vihakõnet.
- Noored leidsid, et üsna keeruline on vahet teha vihakõnel ning lihtsalt sõnavabadusel ja kriitikal. Antud vabandust kasutavad paljud kurjasti ära.
- Tuntakse puudust argumenteeritud diskussioonidest vaid lähtutakse emotsioonidest ning eelarvamustest.
- Noorte arvates tulenevad emotsionaalsed ning sallimatud kommentaarid tihti teadmatusest erinevate temaatikate osas. Hirm uue ja tundmatu ees, näiteks pagulastemaatika osas.
- Puudusena nähakse seaduste nõrkust ning suutmatust teha midagi vihakõne osas. Seetõttu jäävad mitmed viha õhutavad inimesed karistamata.
- Noored leiavad, et vihakõne temaatikaid käsitletakse koolikeskkonnas liiga vähe. Peetakse oluliseks, et õpetajad hariksid noori vihakõne ja sõnavabaduse erinevuste osas.
- Samuti leitakse, et teatud temaatikate osas ei ole õpetajad erapooletud ja seeläbi mõjutavad noori uskuma seda, mida nad ise usuvad.
- Nähakse, et teatud inimesed kasutavad vihakõne ning vihkamise temaatikat enda ambitsioonide täitmisel.

- Noored leiavad, et viha ja sallimatus tuleneb kodukeskkonnast. Noorte arvates peaksid vanemad pöörama oma lastele rohkem tähelepanu ning nendega tegelema. Samuti selgitama ja arutama ühiskondlikult aktuaalseid teemasid.

Noored näevad antud kitsaskohtadele järgmiseid lahendusi:

- Anonüümsuse kaotamine või piiramine veebikeskkonnas, läbi mille on võimalik võtta inimesi vastutusele oma sõnade eest.
- Meediaväljaannetes lastakse ainult kontrollitud ning adekvaatne informatsioon. Kontrollimata informatsioon võib tekitada väärarusaamasid ning tekitada inimestes eelarvamusi.
- Mõelda vihakõne osas väga selge definitsioon ning teha läbi seaduste vihakõne esitamine karistatavaks.
- Teha avalikke kampaaniaid sallivuse ja tolerantsuse suurendamiseks ühiskonnas.
- Karmistada kontrolli veebikeskkonnas, sealhulgas kommentaariumides ning foorumites. Positiivse näitena tuuakse välja veebikonstaablit, aga leitakse, et pole probleemi täielikult lahendanud.
- Propageerida noortes positiivseid hoiakuid ning sallivust läbi erinevate koolitundide.
- Korraldada noortele koolitusi, millised on kvaliteetsed ja õigustatud argumendid. Edendada väitlusõpet ja läbi selle tutvustada noortele erinevaid aktuaalseid temaatikaid.
- Riik peaks tagama aktuaalse, asjakohase ning faktirikka informatsiooni pagulastemaatika osas.
- Inimeste hulgas propageerida erinevaid eneseväljendusviise. Kuna kõige lihtsamini ning kiiremini on kättesaadavad anonüümsed veebi kommentaariumid, veedavad inimesed nendes ka kõige enam aega.
- Luua veebikeskkonnas „virtuaalsed häbipostid“, kus argumenteeritakse vihakõne esitajatega.
- Kokkuvõtteks võib öelda, et põhilised probleemid vihakõne ning sallimatuse osas on nende mõistete ähmased piirid. Kuna keeruline on defineerida vihakõne, on raske karistada vihakõne esitajaid.
- Noored leiavad, et meedia ja avalikkuse suhtumine ühiskonda lõhestavatesse temadesse peaks olema neutraalsem.

ÜLERIIKLIK TEEMA: Millist „võileiba“ valida?

2015. aasta mais võttis Riigikogu vastu otsuse langetada kohalike omavalitsuste valimistel valimisiga ning esimene võimalus, kus 16-aastased noored saavad valimistel osaleda, on 2017. aastal. Enne valimiskastini jõudmist on aga vaja põhjalikult üle vaadata noorte ettevalmistus valiku tegemisel.

Suurem osa noori on antud temaatikas seisukoha võtnud ning valimise langetamisest kuulnud, aga on teemaga tutvunud pigem pinnapealselt. Valdavalt teatakse nii palju, kui meediast on läbi käinud. Noored leiavad, et antud temaatikat tuleks rohkem arutada ja noortele tutvustada, et noored oleksid valimisteks valmis.

Noored näevad antud teema puhul järgmiseid kitsaskohti:

- Suur hulk noori arvavad, et noored on poliitiliselt kergemini mõjutatavad kui täiskasvanud.
- Noored ei mõista, kuidas poliitika ning poliitilised otsused mõjutavad nende elu ja käekäiku. Tunnevad, et on poliitikast ning otsustusmehhanismidest kaugel.
- Kardetakse, et vanemate ja teiste autoriteetsete inimeste poliitilised seisukohad mõjutavad noorte valikuid valimistel.
- Noored on skeptilised kaasnevate muutuste osas. Suur osa ei usu, et valimise langetamine midagi realselt muudab.

- Tuntakse, et teadmised poliitiliste protsesside, demagoogia ning valimiste toimimise osas on võrdlemisi nõrgad ning seetõttu ei julgeta minna valima.
- Puuduvad vahendid, kuidas end antud teematikatega kurssi viia.
- Noored leidsid, et kuigi teatakse erakondi ning nende juhtivoliitiku, ei olda piisavalt kursis nende poliitiliste vaadete ning ideoloogiaga. Seetõttu pole noortes välja kujunenud ka poliitilist vaadet.
- Noorte vähene usaldus poliitikute vastu. Kardetakse, et poliitikud annavad katteta lubadusi, mida pärast ei täideta.
- Kardetakse, et ajapuuduse tõttu ei süveneta teemasse ja valimistel tehakse valik emotsionaalselt mitte ratsionaalselt.
- Noored pelgavad teha poliitilisi valikuid, sest kardavad, et neid võidakse pärast selle tõttu survestama hakata.
- Arvatakse, et osa noortest langevad liiga kergelt poliitpropaganda ohvriks ehk tehakse valik selle põhjal, missugune kandidaat andis rohkem meeneid.
- Noorte arvates jõuab tänu valimisea langetamisele koolidesse poliitpropaganda ning õpetajad hakkavad õpilasi poliitiliselt mõjutama.

Noored näevad antud kitsaskohtadele järgmiseid lahendusi:

- Poliitiliselt neutraalsed, aga riigi toimimisega kursis olevad inimesed peaksid koolides käima tutvustamas demokraatia ja valimiste põhimõtteid ning olulisust.
- Õppekavad peaksid olema praktilisemad ja läbi erinevate simulatsioonide ja rühmatööde andma noortele ülevaate erinevatest poliitilistest teemadest.
- Noored leiavad, et kodanikuhariduse tundides tuleks rohkem arutada poliitiliselt aktuaalseid teemasid. Ühe lahendusena pakutakse näiteks erinevate poliitiliste jutusaadetes käsitletavate teemade analüüsimist.
- Kool peab tagama poliitiliselt neutraalse pinna, kus poliitikutel oleks võimalik kontrollitud keskkonnas noortega suhelda.
- Meedias tuleb käsitleda erinevaid poliitilisi teemasid noortele arusaadavalt keeles. Võimalusel luua eraldi saatesari, mis tutvustab ja harib noori erinevate teematikate osas.
- Läbi noorteühenduste muuta õppemetoodikaid vabamaks ja noortele lihtsamini mõistetavaks.
- Tagada süsteem, läbi mille oleks noortel võimalik näha poliitika toimimist. Näiteks töövarjupäevad poliitikute või erinevate esinduskogude juures.
- Noored leiavad, et kodanikuhariduses tuleks rõhku panna ka mitte-klassikalistele teemadele, näiteks kuidas ära tunda poliitilist mõjutamist ning demagoogiavõtteid.
- Harida noori poliitikute, erakondade ja teiste poliitiliste teemade osas läbi neile sobivate vahendite. Noored loodavad näha erinevaid veebiplatvorme ja *appé*, läbi mille neile tutvustatakse kohalikke poliitiku või erakondi.
- Noori harida nende kodanikuõiguste- ja kohustuste osas. Motiveerida noori minema valima selgitades neile valimiste tähtsust.
- Teadlikkuse tõstmine lapsevanemate hulgas valimiseega kaasnevate muudatuste osas.
- Organiseerida koolides debatte erinevate poliitikute ning otsustajate vahel. Välja käidud seisukohad ning ideed arutletakse hiljem läbi koos ühiskonnaõpetuse õpetajaga.
- Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi noored tunnevad end valimisea langetamise osas veel ebakindlalt, näevad noored erinevaid lahendusi, kuidas praegust olukorda parandada. Noored peavad oluliseks, et 2017. aasta kohalike omavalitsuste valimisteks oleksid noortele tagatud piisavad vahendid informatsiooni kättesaamiseks.

Tänavasport / Kas liikuda või känguda?

Teemasid arutati Harjumaa ja Raplamaa Osaluskohtades.

Harjumaa ja Raplamaa noored arutlesid sportimise ja liikumise teemadel – mis soodustab/takistab noorte aktiivsust ning mida tuleb antud teemal ette võtta. Raplamaa noored tõid probleemidena välja, et nende maakonnas on liialt vähe terviseradasid ning olemasolevad terviserajad on halvasti valgustatud; puudub korralik spordistaadion, suusavarustus ning välijõusaalid. Lisaks ei ole noortel piisavalt informatsiooni sportimisvõimaluste kohta ning seetõttu puudub ka motivatsioon rohkem spordiga tegeleda.

Harjumaa noored tõid peamiste probleemidena välja tänavaspordiga kaasnevad vigastused, mis on osalt tingitud kulukast ning seetõttu puudulikust spordivarustusest. Eesti mastaabis on tänavaspordi jaoks vähe võimalusi (talvisel ajal on keeruline alaga tegeleda, kuna puuduvad sisepargid), lisaks puudub olemasolevates parkides korralik varustus (valgustus, plaastrid jms). Probleemina nähti ka vähest tänavaspordi võistluste arvu Eestis ning kuna antud spordiala toetused kohalikest omavalitsustelt on väikesed või puuduvad üldse, on liialt kulukas ka välismaal võistelda.

Harjumaa Osaluskohvikus pakuti probleemide lahendustena siseparkide ehitamist, kaasates ka vabatahtlikke (näiteks noori endeid), kes saaksid tegeleda pargi järelvalvega. Tänavaspordi ohutuse tagamiseks tuleks organiseerida esmaabi koolitusi/loenguid koolides ning tagada väliparkides valgustus ning esmaabikarpide olemasolu. Raplamaa noored rõhutasid investeringuid paremate tingimuste loomisesse, sh kergteede, terviseradade ning korralike staadionite rajamisse.

Tänavaspordi propageerimiseks tuleks rohkem esile tõsta ja tunnustada inimesi, kes tegelevad alaga ning võimalusel neid rahaliselt või muul viisil toetada. Tänavaspordi mainet aitavad tõsta ka võistluste korraldamine Eestis (näiteks Simple Session). Raplamaa noored tõid välja ka spordialade reklaami olulisuse, laiem reklaam koolides ning kogukondadele massitreeningute korraldamine motiveeriks noori rohkem liikuma.

Kas samasooliste paaride poolt lapsendamine on aktsepteeritav?

Teemat arutati Harjumaa Osaluskohvikus

Harjumaa noored arutasid samasooliste paaride ning lapsendamise üle – milline on ühiskonnas leviv arvamus antud teemal; kuidas mõjutab samasooliste vanemate olemasolu lapse elu ning mida saavad noored antud küsimuses ära teha.

Osaluskohvikus toodi probleemidena välja, et lapsendamise protsess on liiga pikk ja aeganõudev, ent samasooliste paaride puhul võib see veelgi pikeneda. On oht, et samasooliste paaride lapsi hakatakse koolides kiusama, mis on osalt tingitud ühiskonnas üldiselt levivast ebatolerantsusest samasooliste paaride suhtes. Vastakad arvamus ühiskonnas tekitavad ka noorte seas segadust, levib nii arusaam, et ainult traditsiooniline peremudel on õige, kui ka mõtteviis, et samasoolisi paare propageeritakse liialt.

Probleemi lahendustena toodi välja eraldi tunni lisamine õppekavasse, kus seletatakse süvitsi erinevaid muutusi ühiskonnas (sh peremudelite muutuseid). Noored leidsid, et inimestele tuleb laiemalt seletada, et homoseksuaalsus ei sureta välja traditsioonilist peremudelit, sh tuleks lastele selgitada, multikate ja filmide abil, et homoseksuaalsus pole põhjus kaaslase kiusamiseks. Noorte jaoks polnud lahendus kooseluseaduse või muu samalaadse muudatuse rahvahääletusele panek.

Antud teemal saaks noori kaasata uuringute ning küsitluste läbiviimisel, sh peeti oluliseks, et lapsendatavate laste seas tehtaks uuringuid nende nõusoleku kohta olla lapsendatud samasooliste paaride poolt.

Taimetoitlus – kas revolutsiooniline eluviis või ajupesu tegemine?

Teemat arutati Harjumaa Osaluskohvikus

Harjumaa noored mõtisklesid tänapäeval laialt kajastust leidnud taimetoitluse üle ning kuidas tuua toitumist puudutavad küsimused noortele lähemale.

Taimetoitlust puudutavate probleemidena toodi välja, et ühiskonnas on levinud vale arusaam taimetoitlusest kui ebatervislikust ning äärmuslikust eluviisist. Probleemina nähti, et koolides pakutakse noortele igapäevaselt liha sisaldavaid toidukordi, mis omakorda propageerib liha tarbimist ning annab hoogu kuvandile, et liha peab kuuluma iga toidukorra juurde. Taimetoitlaste jaoks on probleemiks vajalike taimetoitlastele, sh veganitele jne, suunatud toidukaupade vähene valik poekettides, mistõttu on raske oma toidumenüüd tasakaalustada.

Lahendusena pakkusid noored välja lihavaba päeva koolides, mil noorte menüü sisaldab taimetoidust koosnevat tasakaalustatud toidukorda. Koolides taimetoidupäevade korraldamine võiks olla usaldatud noortele, kes saaksid kooli toitumisnõustaja abiga valida sobivaima taimetoidumenüü. Lisaks tuleb teha rohkem teavitustööd loomade õiguste ning võrdsuse teemadel, seletades inimestele, et loomad on elusolendid, kellel on samasugune õigus elada kui inimestel. Taimetoidu propageerimisel oleks abiks ka avalike elu tegelaste kaasamine ning taimetoitluse positiivseid ning negatiivseid külgi seletavate ürituste korraldamine.

Mu Hiiu Vald mu õnn ja rõõm / Mida teha, et Hiiumaa ei piirduks vaid Kärdlaga?

Teemasid arutati Hiiumaa Osaluskohvikus

Haldusreform ning sellest tulenev valdade ühinemine on toonud kaasa olukorra, kus väiksemate kogukondade inimesed tunnevad, et rohkem arvestatakse suuremate valdade huvidega ning väikevallad on jäänud ühinemisprotsessist kõrvale. Ühinenud valdades paigutatakse tihti vabaaja veetmise kohad suurema keskuse ümbrusse, mistõttu jääb väiksem piirkond eraldatuks. Hetkel on Hiiumaal keskuseks Kärdla, mistõttu korraldatakse enamus üritused seal. Lisaks on Kärdlasse koondatud laiem avalike asutuste ring, sh arstiabi ning Hiiumaa ainus gümnaasium.

Hiiumaa noored tõid lahendusena välja kogukonna enda aktiivsust, kaasates probleemide leevendamisse kõiki kohalikus piirkonnas elavaid huvirühmi. Noored pidasid oluliseks, et kui kaks, või enam, valda ühinevad, siis peab jääma mõlemasse valla osasse volikogu. Eelarves peaks olema koht Pühalepa valla bussiliikluse graafiku suurendamiseks (Palade-Pühalepa) ning Käinasse tuleks taastada gümnaasium.

Oluline on ka planeerimise õigeaegne teavitamine ning ürituste ja asutuste jaotamine kogu valla piires (Hiiumaa kontekstis tuleks kaasata ka teisi piirkondi peale Kärdla). Kuna noored ei loe palju Hiiu Lehte, tuleks infot rohkem atraktiivsemalt välja tuua, kasutades alternatiivseid infokanaleid, sh internetti. Ühe lahendusena pakuti välja idee luua nutitelefoni app, mis hõlmaks asjakohase info olemasolu. Infoleviku probleemi lahenduseks oleks ka erinevate koolide õpilasesinduste kokkuviimine (toimiva koostöövõrgustiku loomine). Lisaks oleks võimalik luua koolidesisene ajaleht, mis kajastaks ka noori puudutavaid uudiseid.

Ühtsustunde loomiseks tuleks organiseerida rohkem üritusi, mis toimuksid kogu Hiiumaa piires. Luua rohkem välispordi võimalusi, selleks korrastada vanu spordiväljakuid (näiteks Mängudemaja juures olev korvpalliplats). Noorte ühtsustunde suurendamiseks tuleks korraldada klassireise või

ekskursioone, kuhu oleks kaasatud mitme valla noored. Luua koolidevahelisi üritusi/võistlusi, kuhu saaks panna erinevatest koolidest võistlejaid ühte tiimi.

Kas sina jõuad õigel ajal kohale?

Teemat arutati Hiiumaa Osaluskohtvikus

Ebaefektiivne bussi- ja praamiliikluskorraldus Hiiumaal ajendas kohalikke noori arutlema transpordi teemadel. Probleemidena nähti, et bussidega sõidetakse vähe; nädalavahetuseti on bussigraafik liiga hõre; praamide ja busside ajad ei olema omavahel seotud ning inimestele ei ole selgitatud, mida teha juhul, kui sõidukaart on lakanud töötamast.

Lisaks oli noorte jaoks probleemiks, et oma õpilase staatust ei ole võimalik tõestada ID-kaarti kaudu, vaid kohustuslik on õpilaspileti olemasolu (mis on noorte sõnul tihti kadunud või pole kaasas). Hiiumaa noortele tekitas tuska ka liialt väike buss Õngu kandis.

Probleemide lahendustena pakkusid noored välja bussigraafikute ühtlustamise praamidega. Graafikumuutustest saaks inimesi teavitada Facebooki teel ning välja töötada efektiivsem süsteem bussikaartide osas.

Otsustajad peavad omaltpoolt tähelepanu pöörama graafikute ühtlustamisele. Antud teemas tekkis idee võtta kasutusele sõidukaart.

Paberitega võetakse, aga isikuomaduste pärast vabastatakse

Teemat arutati Jõgevamaa Osaluskohtvikus.

Jõgevamaa noored arutlesid noorte töölekandideerimise teemadel, otsides lahendusi küsimustele, mis on peamised takistused noorte tööle kandideerimisel ning kuidas muuta noori tööandjatele atraktiivsemaks töötajaks.

Probleemidena toodi välja, et noorte CV-des pole piisavalt emotsiooni ning puuduliku CV tõttu ei saa tööandjad piisavalt aimu inimese isikuomadustest. Lisaks on noortel puudulikud oskused, kuidas töövestlusel käituda. Vähese töökogemuse tõttu puudub noortel kohusetunne, empaatia, täpsus, pingetaluvus, tolerantsus, huvi töökoha vastu ja ausus.

Lahendusena nähti, et oluline on omandada töökoha jaoks sobivat haridust; töövestlusele minnes tuleks panna selga esinduslikud riided ning jätta hea esmamulje. Väga oluline on noortele teha koolitusi töövestluste ja CV-de ning motivatsioonikirjade koostamise teemal. Tööandjad peaksid olema noorte suhtes mõistvamad ning võimalusel tegema töövestluse osas järeleandmisi (kuna noortel puudub tihti vajalik kogemus töövestluse osas). Samas peaksid noored ise olema julgemad ning rohkem uurima töövestluste ja sobivate ametite kohta.

Tööandjad peaksid noore tööle värbamisel arvestama ka isikuomadusi, mitte ainult CV-d. Inimesed peaksid olema kohusetundlikud, ausad, tolerantsed, hea pingetaluvusega, täpsed, täis empaatiat ning neil peab olema huvi töökoha vastu.

Jõgevamaa noorte hüvanguks / Osaluskogud / Noortevolikogude vajalikkus

Teemasid arutati Läänemaa, Võrumaa ja Jõgevamaa Osaluskohvikutes.

Läänemaa, Võrumaa ja Jõgevamaa noored arutlesid Osaluskogude tegevuse üle, milliste probleemidega seisavad silmitsi maakondlikud või kohalikud noortekogud ning kuidas neid lahendada.

Osaluskohvikutes toodi probleemidena välja, et Osaluskogud on jäänud pigem varju ning nendepoolne info ei jõua kõigi maakonna noorteni. Võrumaa noored tõid välja, et noortel puudub tihti huvi Osaluskogude tegevuses kaasa lüüa ning üldine teadlikkus Osaluskogudest on väike. Noorte seas tekitab küsimusi ka hetkel käimasolev haldusreform, selgusetuks jäi, kuidas hakkab reform mõjutama Osaluskogude tegevust tulevikus.

Lisaks nähti probleemina noorte ning Osaluskogude vähest koostööd, osaluskogud ei saa/tohi öelda välja noorte lõplikku üksmeelset arvamust, kui noored ei ole suutnud teha ühist arvamust leida. Tihti jäävad vajalikud teemad noortekogu siseseks ning maakonna noorte käest arvamusi ei küsita.

Noored leidsid, et informatsiooni jagamiseks tuleks teha tihedamat koostööd maakonna noorte ja otsustajatega.

Lahendusena toodi välja, et Noortekogud peaksid ennast nähtavamaks muutma, korraldades väiksema mastaabiga üritusi, ent tehes neid tihedamalt. Oluline on noori motiveerida, kasutades selleks autasusid või korraldades motivatsioonikoolitusi. Osaluskogudes peaks olema üks kindel isik, kes igapäevaselt jagaks informatsiooni ning suhtleks noortega. Lisaks võiksid Noortekogud hakata informatsiooni edastama õpilasesinduste presidentidele või kaasata igasse kooli infoisiku, kes korra kuus tutvustab tulevaid üritusi. Hea oleks, kui osaluskogud tooksid teemade arutelusid internetipõhiseks, luues foorumeid, kus räägitakse noortekogude ja noortega seotud teemadel.

Jõgevamaa noored soovisid ürituste all välislektoreid koolidesse; ühepäevaseid õpilasvahetusi; töövarjupäevi; koostööd teiste organisatsioonidega; noortepidusid; vabatahtliku töö päevi kodukohas; suvepäevaseid; küladevahelisi spordivõistluseid. Maakonna noortele nende ühendamise eesmärgil laagrid, tutvumisõhtud ja teemapäevad.

Kohaliku piirkonna otsustajad saaksid panustada Jõgevamaa Noortekogu tegevustesse, anda liikmetele nõu ja olla neile toeks. Ka Võrumaa noored leidsid, et otsustajad aitavad Osaluskogude tegevusele kaasa arvestades noorte soovide ja ettepanekutega ning kaasates noori neid puudutavatesse küsimustesse. Haldusreformi puhul on oluline, et kõik hetkel toimivad Osaluskogud säiliks ning loodaks soodsad võimalused ka uute Osaluskogude loomiseks.

Vähem alkoholi = rohkem elu / Alkoholi poliitika – pinda on v?

Teemasid arutati Jõgevamaa ja Saaremaa Osaluskohvikutes.

Jõgevamaa ja Saaremaa noored arutlesid alkoholitarbimise ja sellest tulenevate probleemide üle. Noored tõid välja, et alaealised tarbivad liigselt alkoholi; väiksemates piirkondades on alkohol lihtsasti kättesaadav; noored on kergesti mõjutatavad ning üldine teadlikkus alkoholi ohtudest on madal. Lisaks on probleemiks täisealiste, sh lapsevanemate, seas levinud alkoholi tarbimine, mis omakorda on halvaks eeskujuks noortele. Saaremaa noortele on probleemiks alkoholi öine müük baarides, mis toob kaasa kuritegevuse leviku.

Lahendusena pakuti, et alaealiste noorte lähedased peavad enam panustama noore tarbimisharjumuste kujundamisse. Alkohol tuleb muuta alaealistele mittekättesaadavaks ning noortele tuleb teha rohkem infotunde alkoholi kahjulikkuse teemadel. Noorsootöötajad, noortekeskused ja koolid peaksid tegema koostööd, et leida noortele rohkem vabaajategevusi ja –hobisid. Lisaks tuleb vähendada noori mõjutavaid tegureid tänavatel ja massimeedias (reklaamid, videod jms). Osaluskohvikus pakuti välja idee keelustada alkoholireklaamid tänavatel, televisioonis ja internetis. Lisaks tuleks kehtestada rangemad piirangud meelelahutuskohtades, sh lõpetada kange alkoholi müük kell 03.00 hommikul.

Põlvkondade sidusus / Ära mine sõelaga vett tooma

Teemasid arutati Järvamaa ja Valgamaa Osaluskohvikutes.

Iga põlvkond loob endale ise oma elukeskkonna, oma Eesti. Järvamaa ja Valgamaa noored arutlesid, kuidas siduda erinevaid vanusegrupe ja erinevaid generatsioone nii, et tekiks mõtteviisi aktiivne ja tulemuslik koostegutsemine? Kuidas panna ühiseid väärtusi hindama, koos tegutsema ning läbi saama lapsed, noorukid, täiskasvanud, eakad ja vanurid? Kuidas üksteist toetada, milliseid ühiseid tegevusi leida? Kas tõesti on iga põlvkond „hullem“ kui järgmine? Kuidas stereotüüpseid hoiakuid vältida? Kuidas aktsepteerida mõtteviiside erinevusi ja kuidas need ühiselt toimima panna? Kuidas ettevõtluses põlvkondade sidusust toimima panna (näiteks töö isalt-pojale)? Kuidas ajakirjanduses vältida põlvkondade eristamist võimendavaid sõnumeid?

Probleeme võivad tekitada erinevad väärtushinnangud ja maailmavaated tänapäeva muutuvast ühiskonnas. Samuti ka noorte kartus suhelda endast tunduvalt vanematega inimestega. Lisaks on tänapäeva noored piisavalt iseteadlikud. Samuti pidasid noored oluliseks, et vanem põlvkond võiks omakorda arvestada nendega, sest ka neil, noortel, on olemas elukogemus, mis erineb tunduvalt vanemate omast. Põlvkondade vahelist õpet võiks kasutada näiteks tänapäeva tehnika arengu juures, millest teavad näiteks noorema generatsiooni esindajad rohkem ja saaksid neid teadmisi ka jagada.

Järvamaa noored leidsid, et põlvkondadevahelist sidusust suurendab kogukonna ühtsustunne, seda eriti just väiksemates piirkondades. Samuti avardab põlvkondadevaheline sidusus silmaringi – nooremad saavad õppida vanematelt ja ka vastupidi. Valgamaa noored leidsid, et ka vanemad põlvkonnad peaksid panustama sidusama ühiskonna heaks, sh võiksid nad jagada enda ettevõtluskogemusi noortega ning võimalusel neid koolitama.

Järvamaa Osaluskohvikul tehti ettepanek korraldada erinevaid ettevõtmisi, mis pole ainult suunatud teatud vanusegrupile, vaid kaasatud oleks nii eakad, noored, kui ka lapsed. Lisaks korraldada erinevad noorelt-täiskasvanule ja vastupidi koolitusi, sündmuseid ning teadmistevahetamisi.

Sihikindlus viib edasi

Teemat arutati Järvamaa Osaluskohvikus.

Miski pole võimatu - kui töö pakub naudingut, siis on elu lausa lust! Järvamaa noored arutlesid, kuidas hobi enda kasuks tööle panna? Kõige õnnelikumad tunduvad olevat inimesed, kes tegelevad asjaga, mis neile rahuldust pakub ning mida nad teeksid ka ilma rahata. Kuidas teha nii, et hobi ja töö oleksid seotud? Kuidas on lihtsad inimesed oma eesmärkidele lähemale pürginud ning kas on võimalik mitte millestki teha midagi? Väga palju on näiteid, kuidas inimene on kasvanud rasketes tingimustes, kuid saavutanud rohkem, kui paljud teised inimesed. Kui inimene midagi tahab ja sellele keskendub, seda suurem on tõenäolisus, et tema eesmärk täitub.

Noored leidsid, et väga oluline on eneseusk, motivatsioon ja julgus. Endale võetud eesmärkidele tuleb läheneda loominguiliselt, kire ja pühendumusega. Vead on need, mis õpetavad ja kui vigu on palju, siis ehk see ala pole tõesti noorele sobiv. Alati on võimalik ülikoolis õpitu pooleli jätta ja uude valdkonda siirduda, noored peaksid olema avatumad muutustele. Suurt rolli mängib ka vanemad noorte edasi pürgimisel. Toetav lapsevanem annab ka noorele endale enesekindlust juurde.

Otsustajad peaksid noori suunama ja motiveerima. Noored peaksid muutma oma suhtumist, otsima/leidma valikuid, kuuluma erinevatesse organisatsioonidesse ning osalema aktiivselt ühiskonnaelus.

Kool läbi, mis nüüd? / Miks peaksid/ei peaks koolid arvestama noorte koolivälise organiseeritud vabatahtliku tegevusega?

Teemasid arutati Läänemaa ja Tartumaa Osaluskohvikutes.

Läänemaa ja Tartumaa noored arutlesid, mis aitaks kaasa noorte (töö)kogemuse saamisele; kuidas teha pärast kooli lõppu õigeid valikuid ning kuidas üle saada takistustest, mis tekivad pärast kooli lõpetamist?

Läänemaal toodi probleemina välja, et ühiskonnas on levinud negatiivne kuvad kutsekoolide osas. Noored ei vali kutseharidust koolide halva maine tõttu ning tihti leitakse, et kutsekoolidest saadakse halvem haridus. Lisaks arvavad noored, et nad ei ole piisavalt võimekad pääsemaks soovitud koolidesse, mistõttu lepitakse elukohale lähemalasuvate haridusasutustega. Probleemiks on ka noorte teadmatus, mida peale põhikooli/gümnaasiumi lõppu edasi teha. Gümnaasiumisse minnakse tihti „lisaaja“ saamiseks, st keskkooliõpingud annavad noorele kolm lisa-aastat mõelda oma edasisi plaane. Sellest olenemata ei ole peale gümnaasiumi lõppu paljudel noortel selge, mida soovitakse elus edasi teha ning seetõttu valitakse tihti ülikoolides erialad, mis tegelikult noort ei huvita.

Tartumaa noored arutlesid samuti noorte vähese kogemuse üle pärast kooli lõppu. Osaluskohvikus toodi probleemidena välja töökogemuse puudumist; vähest meeskonnatöö oskust; madalat pingetaluvust ning motivatsioonipuudust. Lahendusena nähti laiemat vabatahtliku tegevuse propageerimist. Vabatahtlik töö oleks võimalus kooliväliseks õppepraktikaks ning koolid saaksid seda arvestada uurimistöö, praktilise töö või loovtööna. Väga oluliseks peeti, et vabatahtlikku tegevust tuleks ka mõõta, pakuti välja idee, et noored saaksid aidata välja töötada süsteemi, mis arvestaks vabatahtlikku tegevust valikainena.

Läänemaal pakuti võimalike lahendustena pakuti välja veelgi laiem Rajaleidja keskuste ning kutsekoolide propageerimine noorte seas. Osaluskohvikus leiti, et antud teemal on enamus probleemidest on tingitud noortest endast ning ebakindlusest üle saamine ja otsuste tegemine jääb nende endi õlule.

Igale kohalikule omavalitsusele ja maakonnale on tähtis õpetajate ning Rajaleidja keskuste kompetentsi tagamine. Koolides on kindlasti oluline tutvustada õpilastele rohkem praktilisi meetmeid ning muuta põhikoolis- ja gümnaasiumites praktika kohustuslikuks. Lisaks saavad erinevad noorteorganisatsioonid ja -ühendused tutvustada teistele noortele erinevaid võimalusi, mis nende maakonnas leidub. Seeläbi oleks võimalik kaasata noori näiteks vabatahtlikena oma tegevustesse. Positiivne meediakajastus noortest, kes tegelevad vabatahtlikena, oleks samuti oluline.

Võimalused kodukohas ja motivatsioon / Ütle sõna sekka!

Teemasid arutati Läänemaa ja Lääne-Virumaa Osaluskohvikutes.

Läänemaa ja Lääne-Virumaa Osaluskohvikutes arutleti noorte osaluse, aktiivsuse ja huvitegevuse teemadel. Osaluskohvikutes leiti, et aktiivseid noori on küll ja kõik ei saagi aktiivsed olla, siis miks ikkagi on raske saada noorte arvamust ning mida teha, et noored rohkem ise ära teeksid? Tihti on noortel vaja eestvedajat, kes tutvustaks noortele nende võimalusi, vajadusel toetaks, aitaks ja motiveeriks. Lisaks noorsootöötajale, õpetajale või huvijuhile, võib eestvedajaks olla ka teine noor. Võimalusi kodukohas midagi ära teha on palju, eriti väiksemates piirkondades, kus on puudust noorte koolivälisest tegevusest. Et toime tulla, peab leidma aega ka puhkamiseks ja vabaduseks, kuid kiire elutempo ja suure õppimismahu juures on seda raske leida.

Läänemaal on palju väikeseid koole ning kohti, kus õpilastel on võimalus ise palju ära teha, kuid sageli jääb puudu mõttekaaslastest ning üksinda ei taha keegi tegutseda. Üheks suureks põhjuseks peeti julguse puudumist ja madalat enesehinnangut. Noored ei saa piisavalt tunnustust, et üldse midagi alustada. Noortel on raske leida motivatsiooni, sest kooli kõrvalt jääb vähe aega, et tegeleda asjadega, mis neile tegelikult meeldivad. Kui õpetajad jätavad palju kodutöid, jääb õpilastel puudu nii unetundidest, kui ka vabast ajast. Et midagi kodukoha jaoks teha, on tihti vaja rahalisi võimalusi, mida on noortel keeruline leida.

Lahendustena toodi välja, et õpilastele tuleks jätta vähem koduseid töid ning panna rohkem rõhku koolis õppimisele. See tähendaks ka stabiilsemat uneaega (õpilased tunnistavad, et igapäevane uneaeg on 8-10 tunni asemel hoopis 5h kanti), mis omakorda annaks õpilastele piisavalt energiat, et nad end koolis nii unisena ei tunneks ja suudaksid keskenduda ning tunde võimalikult otstarbekalt kasutada.

Noored peaksid ise olema entusiastlikumad ning üksteist motiveerima. Enim suudab noort motiveerida just teine noor. Noori peaks suunama olema avatumad ja motiveerima neid oma ideedest rääkima, mitte neid unustusse jätma (sageli on noortel endil just väga head ideed, mida kardetakse avaldada). Seetõttu on oluline noori rohkem tunnustada ning näidata, et nende tegemisi hinnatakse.

Väiksemates kohtades on puudus entusiastlikust noorsootöötajast, keda noored tegelikult vajavad ja kes oleks noortele eestvedajaks. Noored vajavad nõ tugisammast, keeruline on omal algatusel tegutseda, kui kõrval ei ole kedagi, kes vajalikku ja head nõu annaks (igas vallas ja väikelinnas peaks olema noorsootöötaja).

Otsustajad saaksid olla noortele eeskujuks, süstides neisse eneseusku ning motiveerides/julgustades neid enda ideid ja mõtteid avaldama. Noored ootavad väga sõbralikku ja usaldusväärset suhtumist. Sageli üldistatakse noori kui ebausaldusväärset sihtgruppi, kes on hukka läinud tänu nutimaailmale ning lihtsale elule, kus ei pea enam tööd rabama. Kuid sageli unustatakse, et on palju noori, kellele läheb korda ühiskonna heaolu ning kes on nõus iga oma vaba hetke panustama kodukoha elu edendamisse.

Noored omakorda peaksid olema avatumad, jagades oma mõtteid ning õppides oma aega paremini planeerima. Oluline on õppida iseennast rohkem usaldama ning motiveerima, sh näitama ise üles initsiatiivi ning soovi midagi oma kodukohas ära teha.

Minu kodukohas pole minu jaoks sobivat huviringi / Igav on! / Noored ja kohalik raadio Raplamaal

Teemasid arutati Põlvamaa ja Raplamaa Osaluskohvikutes.

Põlvamaa ja Raplamaa noored arutasid noorte huvitegevuse ja vabaaja veetmise võimaluste üle. Osaluskohvikus toodi välja, et noortel on valikut huvitegevuse osas, ent puudu on kvaliteetsetest juhendajatest; tihti ei sobi bussiajad trenni/huviringi aegadega; kogu noore aeg kulub õppimisele ning huvi pakkuvad ringid on liiga kallid. Lapsed ei soovi käia huviringides, mida juhendab kooliõpetaja

(sinna tõenäoliselt ei leidu õpilasi ja siis tundubki, et vastavat huviringi ei ole vaja). Leiti, et puudu oleks arvuti-ja tehnikaalastest huviringidest, kuna kõik lapsed ei ole sportlased.

Noorte enda raadiosaated on üheks viisiks noori laiemalt kaasata ning pakkuda vabaaja veetmiseks uudset väljundit. Raadio on aga üheks võimaluseks, kuidas kohaliku piirkonna noored saavad ennast rohkem kuuldavaks teha ning olla kaasatud kogukonnaellu. Noored saaksid ise valida, milline oleks saate sisu ning milline näeks välja raadio kommunikatsioon näiteks sotsiaalmeedias. Raadio noorteklubi peaks olema erinevates valdadest noori, kes saavad koguda infot ja uudiseid enda vallast.

Raplamaa noored leidsid, et huviringe, mille seast endale meelepärane tegevus leida, on palju ning kõik sõltub vaid noorest endast, millise ta valib. Kui noorel on igav, tuleneb see tema oskamatuses ja tahtmatusest midagi teha. Probleem on ka see, et noored ei tunne ennast ja ei tea, mis talle meeldib. Raplamaa noorte seas oli probleemiks ka olukord, kus väiksemates kohtades on kogu meelelahutus suunatud täiskasvanutele ning noored on jäänud tegevustest kõrvale. Kuna huviringid jäävad noortele tihti erinevatel põhjustel kättesaamatuteks (transport, ressursid jne), on nad sunnitud veetma oma vaba aega neid mittearendavate tegevustega.

Juhendajaid tuleks tasustada, kindlustamaks maakonna koolides teatud päevadel huvitegevuse toimimise. Juhendajate motiveerimine on eriti oluline nendes piirkondades, kus ühistranspordi kasutamine on tänapäeva mõistes keeruline. Noorte ettepanek on, et huviringid/huvikoolid peaksid enda tutvustamisega rohkem vaeva nägema, sh võiksid nad käia end koolides tutvustamas, ning end seeläbi õpilastele lähemale tooma.

Raplamaa noored leidsid, et võiks korraldada rohkem üritusi nii Raplas kui ka Rapla maakonnas. Infot noortele mõeldud ürituste kohta liigub vähe ning muud noortele huvipakkuvad vabaajategevused (nt kino) on liialt kaugel. Noored leidsid, et abiks oleks, kui oma kodukohta (Märjamaa, Valtu, Vana-Vigala) loodaks uus korralik staadionit. Samuti sooviti, et noortekeskused oleksid suuremad ja pakuksid senisest rohkem tegevusi.

Otsustajad omaltpoolt saavad panustada kvaliteetsete vahendite ja ressursside olemasolusse, kindlustades, et huviringides saaksid käia lapsed erinevatest maakonna piirkondadest ja paljulapselistest peredest. Noored omaltpoolt saavad mõjutada eakaaslaseid huvitegevusest osa võtma.

Kiusamisvaba kool / Stressis noored – pime auk / Noorte vaimne tervis

Teemasid arutati Põlvamaa, Viljandimaa ja Saaremaa Osaluskohtvikutes.

Põlvamaa, Viljandimaa ja Saaremaa noored tundsid muret koolikiusamise ja –stressi üle, otsides aruteludes lahendusi noorte vaimset tervist mõjutavatele küsimustele.

Põlvamaa noored tõid probleemidena välja kaasõpilaste mõnitamise; õelutsemise; narrimise; alandamise; füüsiliselt pahatahtliku käitumise; isiklike asjade lõhkumise; üksikute noorte ignoreerimise gruppide poolt ning vähene julgus õpetajale/täiskasvanule probleemist rääkida. Koolikiusamine on ka üheks indikaatoriks stressi tekkimisel. Saaremaa noored tõid välja, et kiusamise tagajärjel tekib noores viha, ärevus või depressioon. Ka Viljandimaa noored pidasid peamiseks stressi põhjustajaks kooli ja sellega seonduvat. Toodi välja, et lisaks õpikoormusele on probleemiks ühiskonna ning perekonna poolne surve ja nende ootused õppimise suhtes. Õpilasel oodatakse kõikidest õppeainetest maksimumi andmist ning pingutamist. Kooli puhul peavad noored stressi soovivaks teguriks ka õpilaste kui võrdsete indiviididega tegelemist. Kõik ei saa olla kõigis ainetes parimad, aga alati tekib võrdlemine parimatega, mis viib tuju alla ning tekitab stressi. Stressitekitajaks peeti ka liigset internetis olemist ja keerulisi suhteid lähedastega.

Samuti tuli Viljandimaal probleemina välja noorte liigne interneti kasutamine. Noored kinnitasid, et see on murekoht, kuigi enamus tunnistas, et veedavad suure osa päevast olles internetiga ühenduses.

Koolipsühholoogi olemasolu vajalikkuse arutus jagunesid noored kahte leeri. Põlvamaa noored ei pidanud psühholoogi tuge väga vajalikuks, sest noored räägivad oma muredest ja probleemidest pigem sõpradele, omaealistele, perele ja teistele lähedastele inimestele. Samas leidsid Viljandimaa noored, et koolipsühholoogi olemasolu on oluline.

Lahendustena pakuti välja rääkida murest sõbrale/lähedasele/täiskasvanule; julgus astuda enda või kaaslase eest välja; kaasata enda sõbrad kiusamise vastu; märgata kiusamist nooremate laste seas ja sekkuda. Noorele tuleks leida tuleks endale tugiisik või nõustaja, sh tuleks jagada informatsiooni programmi kohta, kus saab anonümselt leida endale tugiisiku.

Koolistressi leevendamiseks pakuti välja hindamissüsteemi muutmist arvestuslikuks (numbriliste hinnete asemel hinnatakse õpilase tööd kahes grupis: arvestatud või mittearvestatud). Lisaks toodi välja õppekavade muutmist gümnaasiumis ehk anda õpilastele suurem valikuvõimalus, et noored saaksidki õppida suuremas mahus neid õppeained, mis annavad tulevikuks vajalikke teadmisi. Väga oluliseks peeti ka noorte märkamist ja tunnustamist.

Otsustajad omaltpoolt peaksid panustama kiusamisest vabale haridusteele – leida koolile sobivad programmid ja koolitada õpetajaid, sh omandatud teadmisi ja oskusi igapäevaelus rakendades. Rohkem informatsiooni/loenguid noortele kiusamise teemal ning rakendada noorelt-noorele positiivsete lahendustega näidete rääkimist.

Seksuaaltervis – õpetaja kardab sellest rääkida, aga kust saan selle kohta rohkem teadmist ja infot? / Seksuaalsus

Teemasid arutati Põlvamaa ja Viljandimaa Osaluskohvikutes.

Noored ja nende seksuaalsus on olnud (tabu)teemaks juba mitmekümneid aastaid ning antud teemal arutlesid Põlvamaa ja Viljandimaa noored. Seksuaalsust puudutavad teemad saavad tänapäeval alguse juba lasteaias, tehes vahet tüdrukul ja poisil nende riietuste kaudu. Noori ümbritsevat seksuaalsust mõjutavad paljuski avaliku elu tegelased. Põlvamaa ja Viljandimaa noored nägid probleemi inimeste suhtumises seksuaalsuse väljendamisse. Inimesed märgistavad neid, kes ei ole oma soolises orientatsioonis kindel. Suhtumine neisse tuleneb erinevatest asjaoludest, sh kasvatus, kogukond (sõpruskonnad, suhtluskond jne), usk, generatsioon jne. Põlvamaa noored tõid välja, et õpetajatel esineb tihti piinlikkust ja valehäbi seksuaaltervise teemadel rääkides, mistõttu on noortel puudulikud seksuaaltervise alased teadmised.

Lahendustena pakuti, et koolides peab olema seksuaaltervise õpetus, mis hõlmab ka spetsialistide kutsumist antud teemal loenguid pidama. Noortele tuleb näidata rohkem infomaterjali ja õppefilme seksuaaltervise teemadel. Lisaks peab suuremates kaubanduskeskustes ja toidupoodides/apteekides olema kondoomiautomaat.

Noored ise peaksid julgemalt pöörduma info saamiseks spetsialistide poole, näiteks Amori kabinetti.

Kas meile pööratakse Pärnus piisavalt tähelepanu? / Tartumaa noorte eripära / Noorteosalus Viljandimaal

Teemasid arutati Pärnumaa, Viljandimaa ja Tartumaa Osaluskohvikutes.

Pärnumaa, Viljandimaa ja Tartumaa noored arutlesid noorte kaasatuse teemasid oma maakondades, milliste probleemidega seisavad silmitsi erinevate piirkondade noored ning mis lahendusi kitsaskohtadele leida?

Tartumaa noored tõid probleemidena välja, et nende kodukohas on noortele vähe koolitusi ning maakohtades on keeruline tegeleda hobidega, mis on osalt tingitud halvast bussiühendusest linnade ja maapiirkondade vahel. Ka Pärnumaa noored leidsid, et kodukohas tuleks rohkem tähelepanu pöörata noorte tegevustele, huvijuhid ja noorsootöötajad ei ole piisavalt aktiivsed ning võiksid pöörata rohkem tähelepanu ka erinevate koolituste korraldamisse (nt projektijuhtimine). Viljandimaal leiti, et noortel ei ole osalemiseks piisavalt võimalusi ning seetõttu leidub palju passiivseid noori. Suurte takistustena toodi välja aeg ja raha. Tihti peale ei saa bussidest sõltuvad noored kas bussiaegade mitte klappimise või suure rahalise väljamineku tõttu nii aktiivselt erinevates osaluskohtades kaasa lüüa, kui nad ehk võimelised oleksid.

Lahenduseks on laiem koostöö noorte ning erinevate organisatsioonide vahel; tihedam suhtlus Pärnu maakonna ja Pärnu linna noorte vahel ning ka kutsehariduskeskuse ja täiskasvanute gümnaasiumi õpilaste laiem kaasamine tegevustesse. Pärnumaa Osaluskohtas pakuti välja idee luua koolidesse postkastid, kuhu noored saaksid edastada oma mõtteid tegevuste osas. Lisaks pidasid Pärnumaa noored vajalikuks kolmanda noortekeskuse rajamise kohta küsitluse läbiviimist. Oluliseks peeti Pärnu linna/maakonna kodulehekülje loomist (noorte infoportaal), mis koondaks kogu maakonnas liikuva noortele suunatud info (sh kajastaks leheküljele maakonna haridusasutusi ja kultuuriteatriseid) ning kus kajastatakse aktuaalseid teemasid ning vajalikku informatsiooni noortele. Noori kõnetavate üritustena toodi välja vilistlaste ball, tantsuõhtud noortele ning noorte ajaleht/koolileht, mis viiakse inimeste postkastidesse nagu tavalised lehed.

Tartumaa tuntakse puudust piisavalt infolevikust noortele, mistõttu oleks vaja suuremat reklaami ürituste kohta, mida korraldatakse ning tihedamat koostööd huvijuhtide/noorsootöötajatega. Lahendustena pakuti ka noorte omaalgatuste toetamist; valdadevahelise koostöö suurendamist; noorteparkide loomist (noorematele kui 18 ja vanematele kui 10) ning arutlevate teemaõhtute korraldamist noortekeskustes.

Viljandimaa Osaluskohtas pakuti lahendustena välja karjääriõpetuse tunde, mis aitaks kaasa noorte teadlikkuse tõstmisele. Lisaks tehti ettepanek võimaldada linnakooli õpilastele kasutada tasuta linna ühistransporti, nii nagu seda on maakonnaliinid maal õppivatele noortele. Väga paljudel juhtudel on mitte osalemise põhjuseks liigne rahaline kulu. Tasuta ühistransport aitaks soodustada noorte aktiivsemat osalemist ja ka osalust.

Otsustajad omaltpoolt saavad kaasa aidata noorte teadlikkuse tõstmisele, neid julgustades, suunates ning innustades aktiivsed olema. Muuta linna ühistransport noortele mitte tasuliseks ja toetama noori, kelle passiivsuse taga võib olla just rahaline olukord.

Saaremaa Nokia 3310

Teemat arutati Saaremaa Osaluskohtas.

Teema Saaremaa Nokia 3310 tõstatas üles küsimuse, et kas Saaremaale ning Saare maakonnale on vaja uut atraktiivset turistitõmbenumbrit või oleks efektiivsem muuta olemasolevaid täiuslikumaks. Kitsaskohtadena nägid Saaremaa noored praamidega seonduvaid probleeme; puudulikke majutusvõimalusi; nõutavate teenuste puudust; asukohta ning lühikest tõmbeaega (vaid suveperiood).

Probleemide lahendustena pakuti korraldada rohkem üritusi, mis pikendaksid Saaremaa külastatavuse hooaega (lisaks Saaremaa rallile); organiseerida rahvusvahelisi üritusi (nt golfiga seoses); rohkem informatsiooni internetis praamiaegade muutuste kohta; rohkem koostööd majutusettevõtete vahel hooajaliste broneeringute osas; rajada Saaremaale seikluspark ning teha rohkem koostööd välismaa ettevõtetega.

Noored töid välja, et otsustajad peaksid tegema rohkem koostööd Saaremaa Arenduskeskusega ning omaltpoolt saaksid noored suhelda ettevõtjatega, selgitamaks välja, kuidas tuua rohkem noori Saaremaale.

Digimaailm / „Mind ei huvita“ põlvkond

Teemasid arutati Viljandimaa ja Järvamaa Osaluskohvikutes.

Vaadates enda ümber ringi, näeme aina rohkem noori, kes on süvenenud nutiseadmesse ega pane ümbritsevat tähele. Noored hädaldavad, et neil on igav, kuid tegelikult on nende ümber palju sündmusi ja tegevusi. Kõik, mis välja pakutakse, on „mõttetu“, „igav“ või ei ilmuta lihtsalt kohale. Aina rohkem tundub, et noored tahavad lihtsalt diivanil istuda ja teha mitte-midagi. Kuidas seda muuta või miks see nii tundub? Kas see arvamus on üldse õige? Mis on olukorra sinnamaale viinud?

Järvamaa noored on antud teemal skeptilised, leides, et pole õige üldistada kõiki noori. Paljud täiskasvanud leiavad, et noored on liiga seotud nutiühiskonnaga. Samas olid noored seisukohal, et on ka lapsevanemaid, kes on oma nutiseadmes või arvutis nii kinni, et peres kasvavad lapsed ei saa üldse tähelepanu. Paljud täiseale lähenevad noored, vanuses 16+, suudavad juba endale teadvustada, millal on õige aeg olla *online* ja millal mitte. Lisaks ei ole noored nõus väitega, et nende kehaline aktiivsus kannataks nutiseadmes veedetud aja põhjal. Trennides ja huviringides käiakse sellest hoolimata.

Viljandimaa Osaluskohvikus arutleti, kuidas oleks võimalik koolides nutiseadmeid efektiivsemalt ära kasutada. Koolides nutiseadmete kasutamine on Viljandimaal väga aktuaalne teema, sest mitmes koolis on mobiiltelefonid keelatud, kuna õpilased veedavad nendes liiga palju aega. Noored otsisid vastust küsimustele, kas on võimalik leida ka kasulik lahendus nutiseadmetele ning kui sõltuvad me nutiseadmetest oleme?

Probleemidena nähti, et noored veedavad liiga palju aega arvutis, mis omakorda mõjutab otseselt nende tervist. Sotsiaalmeedia kasutamine on vähendanud inimeste otsest suhtlust ning noortel on kaldumus hetkeotsioonide ajal postitada asju, mida hiljem kahetsetakse. Kuigi nutiseadmed ja virtuaalmaailm on tänapäeva reaalsus, puudub noortel esmane oskus leida internetist kiiresti ja usaldusväärset infot.

Lahendustena pakuti välja, et õpilasi tuleks rohkem usaldada ning õpetajad peaksid leidma alternatiive, kuidas muuta tunniülesandeid noortele vastuvõetavamaks. Noored töid välja ka nutipõhise õppe olulisuse, mis teeb tunniülesannete ja ka kodutööde lahendamise kergemaks ja kiiremaks. Lisaks tuleks ka õpetajatele pakkuda rohkem võimalusi ennast täiendada nutiseadmete kasutusvõimaluste kohta ning koolides tuleks õpetada, mida tasub internetis teha ja mida mitte. Noored pidasid oluliseks ka arvutiõpetuse laialdasemat rakendamist.

Otsustajad saaksid omaltpoolt töötada välja ainekavade põhised tunnid, mida saaks läbi viia arvutiklassis, sh võiks kasutada õppetöös õpetlikke arvutimänge. Lisaks tuleks noori rohkem kuulata ning minna nutiajastuga kaasa, mitte seda kritiseerida. Noored võiksid omavahel propageerida rohkem nutivaba aega, olgugi, et paljud noored ei pea seda probleemiks, siis oleks vaja rohkem näost-näku suhtlust.